

BOOKA.

Knjiga **050**

Edicija **Zapadno od sunca**

KARL UVE KNAUSGOR
MOJA BORBA
DRUGI TOM

Naslov originala
KARL OVE KNAUSGÅRD

MIN KAMP
ANDRE BOK

Copyright © 2009, Forlaget Oktober as, Oslo
All rights reserved

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Kapetan Mišina 8
office@booka.in

www.booka.in

PREVOD S NORVEŠKOG
Radoš Kosović

LEKTURA
Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA
Dragana Latinčić

DIZAJN KORICA I PRELOM
Vjeko Sumić

ŠTAMPA
DMD Štamparija

Beograd, 2020.

Treće izdanje

Prevod ove knjige objavljen je uz pomoć
NORLA fondacije.

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

MOJA BORBA

ROMAN

KARL UVE KNAUSGOR

S NORVEŠKOG PREVEO
Radoš Kosović

Drugi tom

BOOKA.

TREĆI DEO

29. jul 2008.

Bilo je ovo dugo leto, i još traje. Dvadeset šestog juna završio sam prvi deo romana, i od tada, preko mesec dana, Vanja i Hajdi nisu išle u obdanište, što je našu svakodnevicu načinilo znatno napetijom. Ne razumem smisao odmora, nikada nisam imao potrebu za tim, uvek samo želju da nastavim s radom. Ali što se mora, mora se. Trebalo je da prvu nedelju odmora provedemo u vikendici u baštenskoj koloniji,¹ koju smo na Lindino insistiranje kupili prošle jeseni, i koja je trebalo da služi delom kao mesto za pisanje, delom kao mesto za odmor, ali odustali smo posle tri dana i vratili se u grad. Okupiti troje male dece i dvoje odraslih na malom prostoru okruženom drugim ljudima, gde nema šta drugo da se radi osim da se plevi korov i kosi trava, nije baš najbolja ideja, naročito ako raskol vlada od samog početka. Tamo smo se nekoliko puta glasno posvađali, po svemu sudeći na zadovoljstvo suseda, a utisak koji su odavale stotine pedantno uređenih

1 Baštenska kolonija je skup parcela u privatnom ili državnom vlasništvu, u blizini grada. (Prim. prev.)

bašta sa svim tim polunagim starcima ispunio me je nervozom i klaustrofobijom. Deca brzo primete i usvoje takva raspoloženja, posebno Vanja koja skoro u trenu reaguje na promene u tonu i jačini glasa, a ako se prekorači izvesna granica, počinje da radi ono za šta zna da nimalo ne volimo i zbog čega gubimo prisebnost ako je dovoljno uporna. Već prilično ozlojeđeni, ne možemo joj se odupreti, i tako sve počinje – plač, vika i jad. Sledeće nedelje smo iznajmili kola i otišli do Tjerna blizu Geteborga, jer nas je Lindina drugarica Mikaela, Vanjina kuma, pozvala u letnjikovac njenog dečka. Pitali smo da li je svesna kako je s troje dece i da li zaista želi da dođemo, ali rekla je da želi, mislila je da bi mogla s decom da pravi pecivo i vodi ih na kupanje i u lov na krabe, kako bismo mi imali malo vremena za sebe. Zagrizli smo. Otišli smo do Tjerna, parkirali ispred letnjikovca duboko u krajoliku koji neobično podseća na Južnu Norvešku, nahrupili unutra s decom i svim našim prnjama. Plan je bio da ostanemo cele nedelje, ali tri dana kasnije spakovali smo sve u kola i opet se zaputili na jug, na Mikaelino i Erikovo očigledno olakšanje.

Ljudi koji nemaju decu retko kad razumeju šta to zapravo znači, ma koliko inače bili zreli i inteligentni; u svakom slučaju je tako bilo sa mnom dok nisam postao roditelj. Mikaela i Erik su posvećeni karijeri – sve vreme koliko sam poznavao Mikaelu imala je samo visoke položaje u kulturi, dok je Erik direktor neke internacionalne firme sa sedištem u Švedskoj. Posle Tjerna trebalo je da ode na sastanak u Panami, pre nego što nastave odmor u Provansi, jer takav je njihov život, otvorena su im mesta o kojima sam ja samo čitao. U sve to, dakle, banuli smo mi s našim vlažnim maramicama i pelenama, Jon se penje po svemu, Hajdi i Vanja se tuku i viču, smeju i plaču, nikada ne jedu za stolom, nikada ne rade što im kažemo, svakako ne kada smo kod drugih ljudi i kad zaista *želimo* da se lepo ponašaju, jer primećuju to, sve su neobuzdaniji što je nama neprijatnije, i mada je letnjikovac

bio velik i prostran, nije bio dovoljno velik i prostran da se ne nametnu. Erik se pravio kao da se ne brine za svoje stvari, hteo je da bude darežljiv i otvoren prema deci, ali govor tela ga je neprekidno odavao: ruke je kruto držao uz telo, išao je naokolo i vraćao stvari na mesto, pogled mu je bio veoma odsutan. Te stvari i to mesto bili su mu bliski, poznavao ih je čitavog života, dok su ljudi koji su sada tu obitavali bili daleki, posmatrao ih je kao što čovek gleda krtice ili ježeve. Razumeo sam ga i dopao mi se. Ali istovremeno sam sve to doneo sa sobom, pa je istinski kontakt bio nemoguć. Obrazovao se na Kembridžu i Oksfordu, nekoliko godina je radio kao mešetar u londonskom svetu finansija, ali prilikom jedne šetnje kada su se Vanja i on popeli na uzvisinu kraj mora, pustio ju je da se slobodno odšeta nekoliko metara ispred njega dok je on nepomično stajao i divio se vidiku, ne uzimajući u obzir da ona ima samo četiri godine i ne ume sama da proceni opasnost, pa sam s Hajdi u naručju morao da dotrčim i preuzmem kontrolu. Kada smo pola sata kasnije sedeli u kafiću, ja ukočen posle pentranja po strmoj planini, i kada sam ga zamolio da dâ Jonu komadiće zemičke koje sam spustio na sto, jer sam morao da smirujem Hajdi i Vanju istovremeno im naručujući hranu, klimnuo je glavom, nema problema, ali nije savio novine koje je čitao, nije ni podigao pogled, nije primetio kako se Jon, na pola metra od njega, sve više ljutio dok na kraju nije tako zaplakao da mu se lice zajapurilo, besan što parče koje je toliko želeo nije u njegovom vidokrugu, već negde izvan domašaja. Ta situacija je naljutila Lindu s druge strane stola, video sam to na njoj, ali stegla je zube, prećutala je, sačekala dok nismo izašli i ostali nasamo, i tada rekla da treba da odemo kući. Odmah. Naviknut na njene čudi rekao sam joj da učuti i da ne donosi takve odluke kad je toliko prokleta besna. To ju je, naravno, još više razljutilo, i svađa se nastavila sve dok se sledećeg jutra nismo našli u automobilu, na putu kući.

Otvoreno plavo nebo i oskudan, vetrovit ali lep krajolik, kao i dečja vedrina i činjenica da sedimo u kolima a ne u vozu ili avionu, čime smo poslednjih godina obično išli na putovanje, popravili su nam raspoloženje, ali ubrzo smo ponovo počeli, jer bili smo gladni, a ispostavilo se da restoran kraj kojeg smo se zaustavili pripada jahting klubu, ali ako samo pređemo most, rekao mi je kelner, ulazimo u grad, i posle petstotinak metara naći ćemo drugi restoran, pa smo se dvadeset minuta kasnije našli na visokom i uzanom mostu s gustim saobraćajem, gurajući par dečjih kolica, gladni, i samo s nekakvim industrijskim krajem na vidiku. Linda je bila besna, mrkih očiju, uvek zapadamo u takve situacije, prosiktala je, nikom drugom se to ne dešava, ništa nam ne polazi za rukom, trebalo je sada da jedemo, cela porodica, moglo je da bude divno, a namesto toga hodamo po vetrometini okruženi kolima i izduvnim gasovima na glupom mostu. Da li sam ikada video neku drugu porodicu s troje dece u takvoj situaciji? Put kojim smo nastavili završio se metalnom kapijom s logom bezbednosne kompanije. Da bismo stigli do grada, koji je izgledao mahom oronulo i tužno, morali smo da pođemo zaobilaznim putem, između industrijskih postrojenja, što bi svakako potrajalo petnaestak minuta. Hteo sam da je ostavim zato što je neprekidno kukala, uvek htela nešto drugo, nikada ništa nije preduzimala, samo se žalila, žalila, žalila, nikada nije prihvatila događaje takve kakvi su, a kada stvarnost nije odgovarala njenoj predstavi, meni je prebacivala, zbog sitnih kao i krupnih stvari. Dobro, tada smo se, dakle, udaljili jedno od drugog, ali logistika nas je po običaju opet povezala: imali smo jedan automobil i par dečjih kolica, pa je preostalo samo da se pravimo da ono izgovoreno ipak nije bilo izgovoreno, da poguramo flekava rasklimatana kolica preko mosta i vratimo se do lepog jahting kluba, spakujemo ih u auto i vežemo pojaseve deci kako bismo se zaputili do najbližeg *Mekdonaldsa*, ali završili smo na

benzinskoj pumpi malo izvan centra Geteborga, gde sam sedeo na klupi jedući viršlu, dok su Linda i Vanja sedele u automobilu i jele svoje. Jon i Hajdi su spavali. Otkazali smo planirani put kroz Liseberg, jer s obzirom na naše raspoloženje to bi samo sve pogoršalo, namesto toga smo se iznebuha zaustavili u jeftino sklepanom „Čarobnom carstvu“ nekoliko sati kasnije, gde je sve bilo najnižeg kvaliteta, prvo smo decu odveli u mali „cirkus“, koji se sastojao od psa koji skače kroz obruče u visini kolena, snažne, muškobanjaste žene u bikiniju, verovatno iz Istočne Evrope, koja je bacala obruče u vazduh i obrtala ih oko kukova – veštine koje su mogle da izvedu i devojčice iz mog odeljenja u osnovnoj školi – i jednog plavog muškarca kojih godina sa šiljatim cipelama, turbanom i salom koje se prelivalo preko šalvara, koji je punio usta benzinom i četiri puta bljunuo vatru ka niskoj tavanici. Jon i Hajdi su zurili kao da će im oči ispasti. Vanja je neprekidno razmišljala o lutriji pored koje smo prošli i gde su se mogle osvojiti plišane igračke, stalno me je vukla i pitala kada će se predstava završiti. Povremeno sam bacao pogled ka Lindi. Sedela je s Hajdi u krilu i suzama u očima. Kada smo izašli i pošli ka zabavnom parku gurajući svako svoja kolica, pored velikog bazena s dugim vodenim toboganom nad kojim je carevao ogroman, tridesetak metara visok trol, pitao sam je zašto.

– Ne znam – odgovorila je. – Cirkus me uvek dirne.

– Zašto?

– Pa, tako je tužan, mali i jeftin. A u isto vreme divan.

– Čak i ovaj?

– Da. Zar nisi video Hajdi i Jona? Bili su sasvim hipnotisani.

– Vanja nije – rekao sam i nasmešio se. Linda se takođe osmehnula.

– Šta? – pitala je Vanja i okrenula se. – Šta si rekao, tata?

– Rekao sam da si u cirkusu mislila samo na onu plišanu igračku.

Vanja se nasmešila kao i uvek kada bismo razgovarali o nečemu što je uradila. Zadovoljno ali i željno, spremna da čuje još.

– Šta sam uradila? – pitala je.

– Vukla si me za ruku – odgovorio sam. – I rekla da odmah hoćeš na tombolu.

– Zašto?

– Otkud ja znam? Valjda si stvarno želela tu igračku.

– Možemo li sada?

– Možemo. Tamo je dole.

Pokazao sam niz asfaltirani put, ka vožnjama zabavnog parka koje smo nazirali kroz drveće.

– Može li i Hajdi? – pitala je.

– Ako hoće – odgovorila je Linda.

– Hoće – rekla je Vanja i savila se ka Hajdi koja je sedela u kolicima.

– Hoćeš li, Hajdi?

– Hoću – odgovorila je Hajdi.

Morali smo da potrošimo dvadeset kruna na lozove dok obe nisu dobile po plišanog miša. Sunce je gorelo na nebu, vazduh u šumi bio je nepomičan, svekoliko pištanje i škripa aparata mešala se s disko muzikom osamdesetih, koja je dopirala iz kabina oko nas. Vanja je želela šecernu vunu, pa smo deset minuta kasnije sedeli za stolom kod jednog kioska, okruženi ljutitim i nametljivim osama, na vrelini sunca od koje se šećer lepio za sve što bi dotakao, tačnije sto, naslon kolica, ruke i šake, na glasno negodovanje dece; nisu to tako zamišljali kad su videli sud sa šećerom koji se obrtao u kiosku. Moja kafa je bila prejaka i skoro da se nije mogla piti. Mali prljav dečak prišao nam je na svom triciklu, udario pravo u Hajdina kolica i pogledao nas s iščekivanjem. Imao je crnu kosu i oči, mogao je biti Rumun ili Albanac, ili možda Grk. Pošto je još nekoliko puta udario točkom u kolica, namestio se tako da možemo da prođemo i ostao tu, zagledan u zemlju.

– Hoćemo li da bežimo? – pitao sam.

– Hajdi je htela da jaše – rekla je Linda. – Možemo li prvo to?

Krupan, klempav čovek, takođe táman, prišao je i podigao dečaka s triciklom, odneo ga ispred kioska, pomilovao ga nekoliko puta po glavi i uputio se ka mehaničkom oktopodu kojim je upravljao. Kraci su nosili korpe za sedenje koje su se spuštale i podizale dok su se lagano okretale u krug. Dečak je nastavio da vozi među lako obučanim ljudima koji su neprekidno prolazili.

– Naravno – rekao sam i ustao, uzeo Hajdinu i Vanjinu šećernu vunu i bacio ih u smeće, zatim pogurao kolica s Jonom koji se osvrtao tamo-amo kako mu nijedna zanimljivost ne bi promakla, ka stazi do „Divljeg zapada“. Ali na „Divljem zapadu“ – gomili peska s tri nove šupe, jednom s natpisom „rudnik“ i dve sa *sheriff* i *prison*, oblepljene poternicama, s jedne strane omeđanoj brezama a sa druge rampom po kojoj su se deca vozila na nekakvim daskama s točkicama – više nije bilo konja za jahanje. Unutar ograde, tik uz „rudnik“, ona istočnoevropska artistkinja sedela je na kamenu i pušila.

– Jaše! – rekla je Hajdi i pogledala oko sebe.

– Moraćemo do magaraca kraj ulaza – rekla je Linda.

Jon je bacio flašicu s vodom na zemlju. Vanja se provukla ispod ograde i potrčala ka rudniku. Kada je Hajdi to videla, ustala je iz kolica i pošla za njom. Video sam crveno-beli automat s koka-kolom iza šerifove kancelarije, iskopao sadržaj iz džepa šortsa i pogledao ga: dve gumice za kosu, jedna šnala s motivom bubamare, upaljač, tri kamenčića i dve bele školjkice koje je Vanja našla na Tjernu, novčanica od dvadeset kruna, dve kovanice od pet kruna i devet od jedne krune.

– Idem da zapalim – rekao sam. – Sešću tamo.

Klimnuo sam glavom ka stablu na obodu „Divljeg zapada“. Jon je podigao ruke.

– Važi – rekla je Linda i uzela ga. – Jesi li gladan, Jone? – pitala

je. – Oh, kako je toplo. Zar nema negde nekog hlada? Da sednem s njim?

– Tamo – rekao sam i pokazao ka restoranu na vrhu, u obliku voza, naručivalo se u lokomotivi i sedelo u vagonu. U njemu nije bilo žive duše. Stolice su bile naslonjene na stolove.

– Tamo ću – rekla je Linda. – Daću mu da jede. Hoćeš li pripaziti na devojčice?

Klimnuo sam glavom, otišao do automata i uzeo limenku, seo na panj, zapalio cigaretu, gledao Vanju i Hajdi kako uleću u nemarno sklepanu šupu i izleću napolje iz nje.

– Skroz je mračno unutra! – povikala je Vanja. – Dođi da vidiš!

Podigao sam ruku i mahnuo joj, što joj je, na sreću, bilo dovoljno. Sve vreme je jednom rukom stezala miša uz grudi.

A gde je Hajdin miš?

Pogledom sam potražio po zemlji. I gle, ležao je s glavom u pesku odmah ispred šerifove kancelarije. Gore u restoranu Linda je privukla stolicu uza zid, sela i počela da doji Jona, koji je prvo mlatarao nogama, a onda se sasvim smirio. Artistkinja se pela uzbrdo. Obad me je ujeo za potkolenicu. Udario sam ga tako jako da je ostala mrlja na koži. Cigaretu je bila odvratna na vrućini, ali stoički sam uvlačio dim u pluća i gledao krošnje, jarkozelene, gde ih je sunce obasjavalo. Novi obad mi je sleteo na nogu. Ljutito sam ga oterao, ustao, bacio cigaretu na zemlju i prišao devojkama s polupraznom i još hladnom limenkom koka-kole u ruci.

– Tata, idi s druge strane dok smo unutra i reci da li nas vidiš kroz proreze, važi? – rekla je Vanja i zaškiljila ka meni.

– Važi – odgovorio sam i obišao šupu. Čuo sam ih kako se kikoću i motaju unutra. Sagnuo sam se ka jednom od proreza i provirio. Ali razlika između svetlosti napolju i tame unutra bila je prevelika da bi se išta videlo.

– Tata, jesi li tu? – povikala je Vanja.

– Tu sam – odgovorio sam.

- Vidiš li nas?
- Ne. Jeste li postale nevidljive?
- Da!

Kada su izašle, pravio sam se da ih ne vidim. Prikovao sam pogled za Vanju, istovremeno je dozivajući.

- Pa evo nas – povikala je i mahnula rukama.
- Vanja? – rekao sam. – Gde si? Izađi, više nije smešno.
- Ovde sam! Ovde!
- Vanja...?
- Stvarno me ne vidiš? Stvarno sam nevidljiva?

Izgledala je beskrajno zadovoljno, ali sam istovremeno nazreo i izvestan nemir u njenom glasu. Uto je Jon zaplakao. Podigao sam pogled. Linda je ustala i snažnije ga zagrlila. Obično nije tako plakao.

- A, tu si! – uzviknuo sam. – Jesi li sve vreme bila tu?
- Da-a – odgovorila je.
- Čuješ li kako Jon plače?

Klimnula je glavom i pogledala naviše.

- Moramo da idemo – rekao sam. – Hajde.
- Posegnuo sam za Hajdinom rukom.
- Neću – pobunila se. – Neću za ruku.
- Dobro – rekao sam. – Ali sedi onda u kolica.
- Neću kolica.
- Da te nosim onda?
- Neću nosi – rekla je.

Otišao sam po kolica. Kada sam se vratio, popela se na ogradu. Vanja je sela na zemlju. Linda se spustila iz restorana, stajala je na putu i gledala ka nama, mahala nam rukom. Jon je još plakao.

- Neću da idem – odbrusila je Vanja. – Bole me noge.
- Jedva da si metar prešla za ceo dan – rekao sam. – Kako mogu da te bole noge?
- Nemam noge. Moraš da me nosiš.

– Ne, Vanja, ne izmišljaj. Ne mogu da te nosim.

– Možeš.

– Sedi u kolica, Hajdi – rekao sam. – Pa idemo na jahanje.

– Neću kolica – uzvratila je.

– Nemam nogeeee! – povikala je Vanja. Poslednju reč je naglasila.

Bes je buknuo u meni. Prva pomisao bila je da ih čvrsto uhvatim, podignem i ponesem. Nekoliko puta se desilo da tako pođem s njima, dok mi se ritaju u rukama i vrište, ne obraćajući ni najmanje pažnje na prolaznike, koji su uvek zainteresovano zurili kad smo pravili neku od naših scena, kao da sam maskiran u majmuna ili tako nešto.

Ali sada sam uspeo da se suzdržim.

– Možeš li onda ti da sedneš u kolica, Vanja? – pitao sam.

– Ako me podigneš – odgovorila je.

– Ne, ustani sama.

– Ne mogu. Nemam noge.

Da nisam popustio stajali bismo tako do sutra, jer iako je brzo gubila strpljenje i odustajala i pred najmanjom preprekom, Vanja je zauzvrat bila beskrajno tvrdoglava kada se radilo o njenoj volji.

– Okej – rekao sam i podigao je u kolica. – Opet si pobedila.

– Šta dobijam za nagradu? – pitala je.

– Ništa – odgovorio sam. – Hajde sada, Hajdi, idemo.

Spustio sam je s ograde i posle nekoliko malodušnih „ne, neću“ zaputili smo se uzbrdo, Hajdi me je držala za ruku, Vanja je sedela u kolicima. Na putu sam pokupio Hajdinog plišanog miša, otresao ga od prašine i spustio u mrežicu.

– Ne znam šta mu je – rekla je Linda kada smo se popeli. – Iz čista mira je zaplakao. Možda ga je ujela osa ili tako nešto. Pogledaj...

Podigla mu je duksericu iznad stomaka i pokazala mi crvenu tačkicu. Koprcao joj se u rukama, zajapuren i kose vlažne od silnog plakanja.

– Jadni moj dečko – rekla je.

– Mene je ujeo obad – kazao sam. – Možda je to. Ali stavi ga u kolica, pa idemo. Ionako sad ne možemo ništa s tim.

Vrpoljio se kad smo mu vezivali pojas, pognuo je glavu i plakao.

– Idemo do kola – rekao sam.

– Da – uzvratila je Linda. – Ali prvo moram da mu promenim pelenu. Ima kabina tu negde.

Klimnuo sam glavom i pošli smo naniže. Tu smo bili već nekoliko sati, sunce se malo spustilo na nebu, a svetlost koja je ispunjavala šumu podsetila me je na letnja popodneva kod kuće, kad su nas mama i tata vozili na kraj ostrva da se kupamo u moru, ili smo sami silazili do stenja u zalivu ispod naselja. Nekoliko sekundi su me ispunjavala sećanja, ne kao konkretni događaji, već više kao raspoloženja, mirisi, opažaji. Kako je svetlost, bela i neutralnija usred dana, popodne bivala punija i potamnijavala sve boje. Ah, trčati stazom kroz senovitu šumu jednog leta sedamdesetih. Skočiti u preslano more i preplivati do Ještadholmena s druge strane! Sunce obasjava stenje dajući mu skoro zlatnu boju. Kruta, suva trava izbija iz procepa. Pomisao na dubine ispod površine vode, tako tamne u senci planine. Ribe plivaju. Krošnje nad nama s tananim granama što se njišu na toplom povetarcu! Tanka kora i pod njom glatko drvo nalik na kost. Zeleno lišće...

– Eno je – rekla je Linda i klimnula ka osmougaonoj kolibici. – Hoćeš li sačekati?

– Idemo polako – odgovorio sam.

U šumi iza ograde stajala su dva drvena patuljka. Time su opravdavali naziv „Čarobno carstvo“.

– Gledaj, doište! – povikala je Hajdi. „Doište“, odnosno „dvo-rište“, što označava patuljka. Taj lik ju je dugo obuzimao. Još je u proleće upirala ka verandi, gde je patuljak ušao za Božić,² i

2 U Norveškoj patuljak donosi deci božićne poklone. (Prim. prev.)

rekla „doište dolazi“, a kada se igrala poklonom koji je od njega dobila, uvek bi prvo naglasila odakle potiče. Međutim, nije bilo lako utvrditi kakav je status patuljak imao u njenoj glavi, jer kada je jednom slučajno ugledala kostim patuljka u mom ormaru, ni najmanje se nije zbunila ili naljutila, ništa nije bilo razotkriveno, samo je uprla prstom i povikala „doište“, kao da se tu presvlači, a kada bismo naišli na staru belobrađu figuru koja je stajala na platou ispred naše kuće, uspravila bi se u kolicima i povikala „doište“ iz sveg glasa.

Sagnuo sam se i poljubio je u okrugli obraščić.

– Nemoj pusa! – pobunila se.

Nasmejao sam se.

– Mogu li onda tebe da poljubim, Vanja?

– Jok! – rekla je.

Retka ali ravnomerna struja ljudi sve vreme je promicala kraj nas, mahom u svetlim bojama, šortsevima, majicama i sandalama, neki u trenerkama i patikama, bilo je upadljivo mnogo debelih, skoro nikog lepo obučenog.

– Moj tata u zatvoru! – povikala je Hajdi zadovoljno.

Vanja se okrenula u kolicima.

– Tata nije u zatvoru! – odbrusila je.

Opet sam se nasmejao i zastao.

– Ovde ćemo sačekati mamu – rekao sam.

„Tata ti je u zatvoru“, to su deca iz obdaništa u šali govorila jedna drugima. Hajdi je pomislila da je to nešto izuzetno lepo, i to je govorila kada je htela da se podiči mnome. Po Lindinoj priči, kada smo se prošlog puta vraćali iz baštenske kolonije, rekla je to jednoj starijoj ženi na sedištu iza sebe u autobusu. Moj tata u zatvoru. Pošto nisam bio tu, već stajao na stanici s Jonom, tvrdnja je ostala da visi u vazduhu, neosporena.

Pognuo sam glavu i obrisao znoj sa čela o rukav majice.

– Mogu li da uzmem još jedan loz, tata? – pitala je Vanja.

– Ne možeš – odgovorio sam. – Već si dobila igračku!

– Molim te, tata, još jednu? – rekla je.

Okrenuo sam se i video Lindu kako prilazi. Jon je sedeo uspravno u kolicima i delovao zadovoljno pod svojim šeširom za sunce.

– Sve je u redu? – pitao sam.

– Aha. Oprala sam ubod hladnom vodom. Ali umoran je.

– Onda će odspavati u kolima – rekao sam.

– Šta misliš, koliko je sati?

– Pola četiri, možda?

– Kod kuće smo u osam, onda?

– Otprilike.

Još jednom smo prošli kroz mali zabavni park, pored „gusarskog broda“, bedne drvene fasade s nekoliko mostića u pozadini, gde su tu i tamo stajali jednonogi ili jednoruki ljudi sa sabljama i maramama, zatim pored ograđenog prostora s lamama i još jednog s nojevima, zatim malog drvenog platoa gde su deca vozila male bagije, i na kraju stigli do ulaza, gde se nalazila staza s preprekama – nekoliko balvana i taraba s razvučenim mrežama – zatim mali bandži i staza za jahanje magaraca, gde smo se zaustavili. Linda je uzela Hajdi i stala u red, stavila joj šlem, dok smo Vanja i ja ostali kraj ograde s Jonom i gledali.

Kretala su po četiri magarca odjednom, vodili su ih roditelji. Sama staza nije bila duža od tridesetak metara, ali većini je trebalo dosta vremena da je pređe jer bili su to magarci, ne poniji, a magarci staju kad hoće. Očajni roditelji vukli su za uzde koliko su mogli, a životinje ni makac. Uzalud su ih tapšali po sapima, magarci su stajali jednako proketo mirno. Jedno dete se rasplakalo. Žena koja je cepala karte sve vreme je izvikivala savete roditeljima. Vucite koliko možete! Jače! Samo vucite, ne brinite se. Jako! Tako je!

– Vidiš li, Vanja? – rekao sam. – Magarci neće da idu!

Nasmejala se. Bilo mi je drago što je srećna. Istovremeno sam

se malo zabrinuo za Lindu; njeno strpljenje nije nadmašivalo Vanjino. Ali kada je došla na red, sve je elegantno izvela. Kad god bi se magarac zaustavio, okretala se i naslanjala leđima na njegov bok, istovremeno cokćući. Učila se jahanju dok je odrastala, konji su dugo bili važan deo njenog života, verovatno je zato umela da se snađe.

Hajdi je sijala na leđima magarca. Kada se životinja više nije dala prevariti njenim trikom, Linda ju je toliko snažno i odlučno povukla za am, da prosto nije ostalo mesta za tvrdoglavost.

– Kako lepo jašeš! – povikao sam Hajdi. Pogledao sam Vanju.
– Hoćeš li i ti?

Vanja je odlučno odmahнула glavom. Ispravila naočare. Jahala je ponije otkad je napunila godinu i po, a jeseni kada smo se preselili u Malme, kada je imala dve i po godine, pošla je u školu jahanja. Usred Narodnog parka nalazila se tužna i oronula sala s iverjem po podu, koja je za nju bila čarobna, sve je unutra upijala i o svemu kasnije htela da porazgovara. Uspravnih leđa sedela je na svom čupavom poniju dok ju je u krug vodila Linda ili, ako sam ja išao s njom, neka od devojčica od jedanaest ili dvanaest godina koje kao da su čitav život tamo provodile, dok je instruktor išao po sredini i govorio im šta treba da rade. Nije bilo strašno što Vanja nije uvek razumela uputstva, najvažniji je bio doživljaj konjâ i svega oko njih. Štala, mačka koja se omacila u senu, spisak ko će kog konja dobiti tog popodneva, kaciga koju je birala, trenutak kada se konji dovode u salu, sámo jahanje, zemička s cimetom i sok od jabuke koji bi potom dobila u tamošnjem kafiću. Bio je to vrhunac nedelje. Ali tokom sledeće jeseni sve se promenilo. Dobili su novog instruktora, pa su Vanji, koja je izgledala starije od svoje četiri godine, postavljeni zahtevi s kojima nije mogla da izađe na kraj. To nije prestalo ni kada se Linda požalila, Vanja je negodovala kad je trebalo da krene na jahanje, neće, apsolutno neće, i na kraju smo prestali da je vodimo. Nije htela čak ni kada

je videla Hajdi na toj magarećoj stazici u parku, gde nikakvih zahteva nije bilo.

Vodili smo je na časove pevanja, gde su deca pomalo pevala a pomalo crtala i igrala se. Kada je drugi put otišla, trebalo je da se nacрта kuća, i Vanja je travu ispred obojila u plavo. Žena koja je sve to vodila prišla joj je i rekla da trava nije plava nego zelena, može li možda da nacрта ponovo? Vanja je pocepala crtež na komadiće i počela tako da drami da su ostali roditelji podigli obrve i bili srećni zbog svoje lepo vaspitane dece. Vanja ima složen karakter, ali pre svega je osetljiva, i uznemirava me što je to bez sumnje već počelo da okoštava. Dok je gledam kako raste, menja se i slika mog detinjstva, ne toliko u smislu kvaliteta koliko kvantiteta, samog vremena koje se provede s decom, a koje je neizmerno. Toliko sati, toliko dana, toliko beskrajno mnogo situacija susreću i proživljavaju. Sećam se samo šačice epizoda iz sopstvenog detinjstva, a svima njima sam pridavao značaj i smatrao ih prekretnicama, ali sada vidim da su se kupale u moru drugih događaja, što potpuno briše njihov smisao, jer kako mogu da znam da su baš ti događaji koje pamtim odlučujući, a ne ostali o kojima ništa ne znam?

Kad raspravljam o takvim stvarima s Gejrom, s kojim se svaki dan čujem na sat vremena, obično citira Svena Stolpea, koji je negde o Bergmanu zapisao da bi on bio Bergman gde god da je rastao, podrazumevajući, dakle, da je čovek ono što jeste bez obzira na okolnosti. Način na koji ćemo se odnositi prema porodici dolazi pre porodice. Mene su u mladosti učili da sve osobine, postupke i zamisli tumačim polazeći od okruženja u kom nastaju. Biološko i genetsko, dakle ono dato, skoro niko nije uzimao u obzir, a kada bi se ipak pojavilo, posmatrano je podozrivo. Takav stav na prvi pogled deluje humanistički, pošto je usko povezan s idejom da su svi ljudi jednaki, ali kada se bolje razmisli, to lako može biti izraz zapravo mehanicističkog stava prema čoveku, koga sredina

oblikuje budući da je rođen prazan. Dugo sam imao čisto teorijski stav prema tom pitanju, toliko temeljnom da može poslužiti kao odskočna daska u bilo kom kontekstu – da li je okruženje dominantan faktor, na primer, da li su ljudska bića od samog početka jednaka i prijemčiva, te se dobar čovek može stvoriti uticajem na okruženje, iz čega proizlazi vera generacije mojih roditelja u državu, obrazovni sistem i politiku, zatim njihova želja da odbace sve što je bilo pre, kao i njihova nova istina, koja ne počiva na čovekovoju unutrašnjosti, u pojedinačnom i jedinstvenom, već naprotiv na spoljašnjem, kolektivnom i opštem, što je možda najjasnije izrazio Dag Sulstad, večiti hronograf svoje generacije, u tekstu iz 1967, gde uz svoju čuvenu rečenicu: „Nećemo davati krila čajniku“, navodi – odbacimo duhovno, odbacimo unutarne, pođimo prema novom materijalizmu – ali nikada im nije palo na pamet da isto to stanovište može stajati iza rušenja starih delova grada, izgradnje puteva i parkirališta, čemu se intelektualna leвица, naravno, protivila, a možda se ono i nije moglo odbaciti sve do danas, kada je veza između ideje jednakosti, kapitalizma, države socijalnog staranja i liberalizma, marksističkog materijalizma i potrošačkog društva postala očigledna, jer novac je najveći tvorac jednakosti, on poravnava sve razlike, a ako se vaš karakter i sudbina daju oblikovati, novac je taj koji najpre oblikuje, te tako nastaje začuđujući fenomen da silne mase ljudi izražavaju svoju individualnost i originalnost postupajući identično, dok oni koji su nekada ta vrata otvorili svojim aminovanjem jednakosti, isticanjem materijalnog i verom u promene sada besne protiv sopstvene tvorevine i veruju da ju je smislio neprijatelj – ali kao ni svi jednostavni argumenti, ni ovaj nije sasvim istinit; život nije matematička veličina, u njemu nema teorije, samo prakse, i mada je primamljivo posmatrati preobražaj društva koji je jedna generacija sprovela svojim pogledom na odnos prirodnog nasleđa i okruženja, ta primamljivost isključivo je knjiška i počiva

na zadovoljstvu promišljanja, odnosno provlačenja te misli kroz najrazličitija polja ljudskog delovanja, pre nego na zadovoljstvu da se kaže istina. Nisko je nebo u Sulstadovim knjigama, neverovatno su osetljive na strujanja svog vremena, od otuđenosti šezdesetih, veličanja politike početkom sedamdesetih, i najzad, baš kada je oluja počela, do njenog odbacivanja krajem decenije. Ta sposobnost vetrokaza ne mora biti ni snaga ni slabost jednog stvaralaštva, već jednostavno deo njegove građe, delimično i orijentacije, a u Sulstadovom slučaju ono suštinsko se oduvek nalazilo na drugom mestu, tačnije u jeziku, koji svetluca svojom istovremeno novom i starovremskom elegancijom, ozaren sasvim osobitim sjajem, neponovljiv i pun duha. Taj jezik se ne može naučiti, ne može se kupiti, i upravo je u tome sva njegova vrednost. Ne rađamo se isti pa nas životne okolnosti učine različitim, obrnuto je – rađamo se različiti, a okolnosti naše živote izjednačavaju.

Kada razmišljam o svojoj deci, pred sobom nemam samo njihova karakteristična lica, već i sasvim određen osećaj koji ona u meni stvaraju. Taj osećaj, nepromenljiv, ono je što oni „jesu“ za mene. A to što „jesu“ bilo je u njima još od prvog dana kad sam ih ugledao. Tada ništa nisu umeli, a to malo što jesu, na primer da sisaju dojku, da refleksno podižu ruke, gledaju okruženje, podražavaju, sve troje su činili, tako da ono što „jesu“ nema veze s njihovim odlikama, s onim što mogu ili ne mogu da urade, već pre s nekakvom svetlošću koja u njima sija.

Njihove karakterne crte, koje su polako počele da se pokazuju već posle nekoliko nedelja, isto se tako nisu menjale, a toliko se međusobno razlikuju da je teško zamisliti da okolnosti koje im pružamo, svojim ponašanjem i životom, mogu imati ikakvog presudnog značaja. Jon ima blagu i srdačnu narav, voli svoje sestre i avione, vozove i autobuse. Hajdi je otvorena i stupa u kontakt s bilo kim, obuzeta je cipelama i odećom, hoće da nosi samo ha-

ljine i dobro se oseća u svom malom telu, što se pokazalo kada je na bazenu gola stajala ispred ogledala i rekla Lindi: mama, vidi kako imam lepu guzu! Ne trpi prekor, ako neko digne glas, odvraća pogled i počinje da plače. Vanja, s druge strane, uzvraća, nagle je prirode, snažne volje, osetljiva je i ima racionalnu crtu. Dobrog je pamćenja, zna napamet većinu knjiga koje joj čitamo i replike iz filmova koje gledamo. Ima smisao za humor, kod kuće se mnogo smejemo s njom, ali kad smo napolju uvek je prožme atmosfera okruženja, pa ako ima previše novog ili neobičnog, zatvara se. Sramežljivost se pojavila kad je napunila oko sedam meseci, i iskazivala tako što je jednostavno zatvarala oči kada bi joj se približio neko stran, kao da spava. To i sada ponekad uradi, ako sedi u kolicima a mi neočekivano sretnemo nekog roditelja iz obdaništa, na primer, u trenu sklopi oči. U vrtiću u Stokholmu, odmah preko puta našeg stana, posle pažljivog i trapavog upoznavanja snažno se vezala za jednog vršnjaka po imenu Aleksander, i s njim je divljala po igralištu tako silovito da su zaposleni rekli kako povremeno moraju da štite Aleksandera, jer nije uvek mogao izdržati njenu žestinu. Ali on bi se najčešće obradovao kad je vidi, rastužio kada ode, i otad je uvek više volela da se igra s dečacima; očigledno joj je potrebno nešto fizičko i nesputano, možda zato što joj to jednostavno i lako pruža utisak kontrole nad okruženjem.

Kada smo se preselili u Malme, krenula je u novi vrtić, nalazio se u blizini Vestra Hamnena, u novoizgrađenom delu grada gde su živeli najbogatiji, a pošto je Hajdi bila vrlo mala, na meni je bio zadatak da Vanju priviknem na novu sredinu. Svakog jutra vozili smo bicikl kroz grad, pored starog pristaništa, ka moru, Vanja sa svojom malom kacigom na glavi, obgrlivši me rukama, ja s kolenima u visini stomaka na malom ženskom biciklu, lak i srećan, jer sve mi je u gradu još bilo novo, a jutarnje i popodnevne promene svetlosti na nebu još nije prebojio zasićen pogled

rutine. Mislio sam da je to što Vanja izjutra prvo kaže da neće u obdanište i ponekad pritom zaplače samo faza, i naravno da će s vremenom proći. Ali kada bismo stigli, nije htela ni da se makne iz mog krila, bez obzira čime su je tri mlade vaspitačice mamile. Mislio sam da bi bilo najbolje jednostavno je baciti u vatru, samo otići i ostaviti je da se sama snalazi, ali ni vaspitačice ni Linda ne bi htele da čuju za takvu brutalnost, i tako sam završio na stolici u uglu sobe s Vanjom u krilu, okružen decom u igri, s velelepnom sunčevom svetlošću na prozorima koja je sve više poprimala jesenju notu kako su dani odmicali. Za vreme užine u dvorištu, kad su vaspitačice delile kriške jabuke i kruške, pristajala je samo da sedne na deset metara od ostalih, a kada bismo to uradili, ja s pomirljivim osmehom na usnama, uvek bih se začudio, jer tako sam se ja ophodio prema drugima: kako je ona, dve i po godine stara, uspela to da usvoji? Naravno da je vaspitačicama s vremenom pošlo za rukom da je odlepe od mene, pa sam mogao da pođem kući i malo pišem dok je ona srceparajuće plakala za mnom, a kad je prošlo mesec dana, dovodio sam je i odvodio bez problema. Ali još se dešavalo da ujutru kaže kako ne želi da ide, još bi ponekad zaplakala, i kada su nas pozvali iz drugog obdaništa, blizu našeg stana, i rekli da imaju slobodno mesto, nismo oklevali da prihvatimo ponudu. Zvalo se „Ris“ i bilo je roditeljska kooperativa. To je značilo da su svi roditelji morali da budu vaspitači dve nedelje godišnje, i pri tom pokriju neku od brojnih administrativnih ili praktičnih funkcija. U trenutku nismo ni slutili koliko će nam vremena taj vrtić oduzeti, naprotiv, govorili smo samo o njegovim prednostima. Obavljajući te dužnosti upoznaćemo sve Vanjine drugare, a zbog pratećih poslova i sastanaka i njihove roditelje. Bilo je uobičajeno, kako smo čuli, da deca odu kući svojih drugova, tako da bismo imali malo olakšanje kad ustreba. Osim toga, a to je možda bio najvažniji argument, ne znamo nikoga u Malmeu, nikog živog,

a tako je najlakše ostvariti kontakt s nekim. I bili smo u pravu, posle nekoliko nedelja pozvali su nas na rođendan. Vanja se tome veoma radovala, naročito što je dobila par lepih cipelica zlatne boje koje je htela da obuže, a istovremeno i nije htela da ide, što je i razumljivo, jer nikoga nije poznavala naročito dobro. Pozivnica se našla na polici u vrtiću jednog petka popodne, proslava je bila sledeće subote, i svakog dana te nedelje Vanja je pitala da li je danas Stelin rođendan. Kada bismo odgovorili da nije, pitala je da li je prekosutra; to je za nju otprilike bio krajnji horizont budućnosti. Jutra kad smo najzad klimnuli glavom i rekli da, danas idemo kod Stele, skočila je iz kreveta i otrčala do ormara da obuže zlatne cipelice. Nekoliko puta svakog sata pitala je da li uskoro polazimo, pa je to moglo da se pretvori u neizdrživo prepodne maltretiranja i scenâ da, na sreću, nismo imali čime da ga ispunimo. Linda ju je odvela u knjižaru da kupe poklon, potom su devojčice sedele za trpezarijskim stolom i crtale čestitke, okupali smo ih, začuše, navukli im hulahopke i svečane haljinice. Tada se Vanjino raspoloženje iznenada promenilo, više nije htela ni hulahopke ni haljinicu, nije bilo ni reči da ide ni na kakvu proslavu, zlatne cipelice je bacila o zid, ali pošto smo strpljivo sačekali nekoliko minuta koliko je izliv trajao, opet smo joj sve navukli, čak i belu maramu koju je dobila za Hajdino krštenje, i kad su najzad sele u kolica, opet ih je obuzelo iščekivanje. Vanja je bila ozbiljna i tiha, sa zlatnim cipelicama u jednoj ruci i poklonom u drugoj, ali kada bi se okrenula da nam nešto kaže, činila je to s osmehom. Pored nje sedela je Hajdi, bodra i srećna, jer iako nije znala kuda idemo, odeća i pripreme sigurno su joj ukazale da je reč o nečemu nesvakidašnjem. Stan u kojem se proslava održavala bio je u našoj ulici, nekoliko stotina metara dalje. Ulica je bila puna kretanja koje odlikuje pozne subotnje večeri u gradu, kada se poslednji kupci sa svojim kesama namirnica mešaju s mladima na putu do centra, gde će posetiti ispred *Burger kinga* i *Mekdonaldsa*,

a struja automobila koji prolaze više ne sadrži samo funkcionalne složne porodice na putu s parkirališta, već i sve više niskih, crnih sjajnih automobila s basom koji bruji u karoseriji, za volanom su mladići imigranti u dvadesetim godinama. Ispred supermarketa bilo je toliko ljudi da smo na trenutak morali da zastanemo, a kada je ispijena, bedna starica koja tada obično sedi tu u svojim kolicima ugledala Vanju i Hajdi, nagnula se ka njima i pozvonila zvončetom na štapu, nasmešivši se osmehom koji je verovatno smatrala prigodnim za decu, a koji je njima sigurno bio strašan. Ali ništa nisu rekle, samo su je gledale. S druge strane ulaznih vrata sedeo je narkoman mojih godina s kačketom u ispruženoj ruci. Kraj sebe je imao kavez s mačkom, a kada ju je Vanja ugledala, okrenula se i pogledala nas.

– Kada se preselimo na selo, hoću macu – rekla je.

– Maca! – uzviknula je Hajdi i uprla prstom.

Prešao sam preko ivičnjaka s kolicima i izašao na kolovoz da bih zaobišao tri čoveka koji su hodali tako prokleta sporo i po svemu sudeći mislili da je ulica njihova, prešao nekoliko metara što sam brže mogao i vratio se na trotoar kad smo ih zaobišli.

– Znaš, Vanja, do toga će možda proći mnogo vremena – kazao sam.

– Maca ne može u stan – rekla je.

– Baš tako – složila se Linda.

Vanja se opet okrenula napred. Rukama je obgrlila kesu s poklonom.

Pogledao sam Lindu.

– Kako se beše zove Stelin otac?

– Uf, stao mi je mozak... – rekla je. – Da, Erik, nije li?

– Da, tako je. Čime se ono bavi?

– Nisam sigurna. Ali je nešto s dizajnom.

Prošli smo pored prodavnice slatkiša „Gotgruvan“, i Vanja i Hajdi su se nagnule da pogledaju kroz izlog. Odmah pored bila

je zalagaonica. Pored nje prodavnica s raznoraznim figuricama i ukrasima, anđelima i budama, osim toga s tamjanom, čajem, sapunima i ostalim nju-egdž sitnicama. Na izlogu su visili plakati koji su obavještavali o dolascima joga gurua i poznatih vidovnjaka u grad. Preko puta je bila prodavnica odeće, jeftine marke, „Riko džins“ i „Kloudings“, pisalo je „Moda za celu porodicu“, a pored nje „Tabu“, nekakva „erotska“ prodavnica koja je mamila vibratorima i lutkama s različitim negližeima i rubljem nalik na korsete u izlogu kraj vrata, skrivenom od ulice. Pored nje se nalazila „Bergman tašne i šeširi“, čiji se enterijer i asortiman sigurno nisu menjali od osnivanja, četrdesetih godina, i „Radio siti“, koji je nedavno bankrotirao ali se još dičio izlogom punim upaljenih televizijskih ekrana, okruženih najrazličitijim električnim aparatima s cenama ispisanim na velikim, skoro fluorescentnim ceduljama u narandžastoj i zelenoj boji. Pravilo je bilo da su prodavnice sve jeftinije i sumnjivije što se dalje pođe ulicom. Isto je važno i za ljude koji su tuda prolazili. Za razliku od Stokholma, gde smo takođe živeli u centru grada, na ulicama se videlo siromaštvo i beda. To mi se dopadalo.

– Ovde je – rekla je Linda i zaustavila se pred nekim vratima. Ispod bingo hale preko puta stajale su tri blede žene u pedesetim godinama i pušile. Linda je pregledala spisak imena pored interfona, ukucala broj. Dva autobusa protutnjala su jedan za drugim. Odmah potom začulo se zujanje na vratima, ušli smo u mračan hodnik, ostavili kolica uza zid i popeli se dva sprata uza stepenice do stana, ja sam nosio Hajdi, a Linda je vodila Vanju za ruku. Vrata su bila otvorena kad smo se popeli. I u stanu je bilo mračno. Bilo mi je neprijatno što tako ulazimo, radije bih prvo pozvonio, jer tako bismo najavili dolazak; ovako smo završili u hodniku a da nas niko nije primetio.

Spustio sam Hajdi i skinuo joj jaknu. Linda je htela da uradi isto s Vanjom, ali ona se pobunila, prvo je trebalo izuti čizme